

Kniha pro nevidomé

Alžběta Surá

Bakalářská práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta multimediálních komunikací

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta multimediálních komunikací
Ústav vizuální tvorby
akademický rok: 2012/2013

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Alžběta SURÁ**
Osobní číslo: **K10130**
Studijní program: **B8206 Výtvarná umění**
Studijní obor: **Multimedia a design – Vizuální komunikace**
Forma studia: **prezenční**

Téma práce: **Kniha pro nevidomé**

Zásady pro vypracování:

1. Analýza, průzkum trhu
2. Stanovení cílů a postupu práce
3. Realizace návrhu
4. Zhodnocení projektu a jeho praktického použití

Na samostatném nosiči CD-ROM odevzdejte v minimálním počtu 10 kusů obrazovou dokumentaci praktické části závěrečné práce pro využití v publikacích FMK. Formát pro bitmapové podklady: JPEG, barevný prostor RGB, rozlišení 300 dpi, 250 mm delší strana. Formáty pro vektory: AI, EPS, PDF. Loga a texty v křivkách. V samostatném textovém souboru uveďte jméno a příjmení, login do Portálu UTB, obor (ateliér), typ práce, přesný název práce v češtině i v angličtině, rok obhajoby, osobní mail, osobní web, telefon. Přiložte svou osobní fotografii v tiskovém rozlišení.

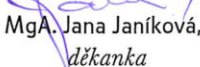
Rozsah bakalářské práce: viz. Zásady pro vypracování
Rozsah příloh: viz. Zásady pro vypracování
Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

K ČEMU JE GRAFICKÝ DESIGN? – Alice Twemlowová, Slovart, 2008
DESIGNOVÉ MYŠLENÍ – Gavin Ambrose a Paul Harris, Computer press, 2011
DESIGN PUBLIKACÍ, Vizuelní komunikace tištěných médií – Lakshmi Bhaskaranová, Slovart, 2008
POHLED DO DĚJIN SLEPECKÉHO PÍSMO – Josef Smýkal, Česká unie nevidomých a slabozrakých, 1994
TACTILE GRAPHICS – Poly K. Edman, American Foundation for the Blind, 1992

Vedoucí bakalářské práce: **M. A. Bohuslav Stránský**
Ústav vizuální tvorby
Datum zadání bakalářské práce: **5. prosince 2012**
Termín odevzdání bakalářské práce: **17. května 2013**

Ve Zlíně dne 5. prosince 2012

doc. MgA. Jana Janíková, ArtD.
děkanka

M. A. Vladimír Kovařík
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ/DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské/diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská/diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému a bude dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou/diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou/diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské/diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské/diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Ve Zlíně ..... 27.3.2013 .....

ALŽBĚTA SURA, SURA

Jméno, příjmení, podpis

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělčně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

²⁾ zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užíje-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

³⁾ zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídkne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Tématem mé bakalářské práce je kniha pro nevidomé. Tato práce ukazuje můj postup při řešení daného úkolu od počátečních idejí až po její realizaci. Základním kamenem, bez kterého je nemožné začít zpracovávat praktickou část, jsou cenné informace o životě lidí se zrakovým handicapem, které blíže popisují v teoretické pasáži. Prvním krokem práce je snaha pochopit odlišnosti ve vnímání nevidomého člověka. Také nahlédnu stručně do historie Braillova písma, prostuduji postupy čtení bodového písma a reliéfních obrázků. Teoretická část vrcholí průzkumem trhu s knihami jak haptickými, tak autorskými. V praktické části bych čtenáře ráda provedla celým procesem vzniku mé autorské dotykové knihy.

Klíčová slova: autorská kniha, hmatové ilustrace, Braillovo písmo

ABSTRACT

The focus of my bachelor thesis is a book for sightless people. The thesis describes the work progress, beginning with the inspiration and leading to the project execution. Valuable information about the lives of the visually impaired, dealt with in the theoretical part, is the cornerstone for the practical one. The understanding of the sightless people's perceptions of world is contemplated in the initial part of this work. Furthermore, the history and the course of reading Braille as well as reliefs are dealt with. The theoretical part culminates in the market research of haptic and artists' books. In the practical part, I describe in detail the process of creation of a book of my own.

Keywords: author book, tactile illustrations, Braille

Poděkování

Mé poděkování patří mnoha lidem, kteří mi pomáhali v práci, ať už psychickou podporou, nebo předáváním rad a zkušeností.

V prvé řadě děkuji rodině a mému drahému příteli za to, že při mně stáli a za to, jak mě vedli k životu a umění.

Také bych chtěla poděkovat Ústavu vizuální tvorby za báječné tři roky studia, především mému vedoucímu ateliéru a zároveň vedoucímu této bakalářské práce, M.A. Bohuslavu Stránskému.

A v neposlední řadě děkuji Tyflocentru Zlín, paní ředitelce Ing. Dagmar Filgasové a ostatním zaměstnancům za příjemné odborné konzultace, které mi umožnily dozvědět se mnoho zajímavých informací.

Všem jsem velmi vděčná.

Motto

„Design je série dobrých rozhodnutí“

Tomáš Celizna

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné. Také prohlašuji, že celá práce je mým autorským dílem a všechny použité zdroje jsem řádně citovala.

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 VNÍMÁNÍ NEVIDOMÝCH	11
1.1 ŽITÍ SE SLEPOTOU	11
1.1.1 Typy slepoty	12
1.2 HISTORIE VZNIKU PÍSMÁ PRO NEVIDOMÉ	13
1.3 ČTENÍ BRAILLOVA PÍSMÁ	15
1.3.1 Ergonomie čtení	16
1.3.2 Kompenzační pomůcky nejen pro čtení a psaní Braillova písma	17
1.4 ROZDÍLY V ZOBRAZOVÁNÍ HMATOVÝCH A NEHMATOVÝCH ILUSTRACÍ	18
2 ANALÝZA TRHU S KNIHAMÍ	21
2.1 NÁLEŽITOSTI KNÍŽEK	22
2.1.1 Dělení haptických knih podle techniky tisku a formy ilustrace	23
2.2 KNIHY PRO NEVIDOMÉ	24
2.2.1 Český trh	25
2.2.2 Zahraniční trhy	27
2.3 AUTORSKÉ KNIHY	29
2.3.1 Nakladatelství	32
2.3.2 Vazby knih	32
3 UMĚLECKÁ ČINNOST	37
3.1 UMĚNÍ NEVIDOMÝCH	38
3.2 UMĚNÍ VIDOMÝCH INSPIROVANÉ BRAILLOVÝM PÍSMEM	38
4 ZÁVĚR TEORETICKÉ ČÁSTI	40
II PRAKTICKÁ ČÁST	41
5 STANOVENÍ CÍLŮ A POSTUPŮ PRÁCE	42
5.1 CÍL MÉ PRÁCE, CÍLOVÉ SKUPINY A JEJICH POTŘEBY	42
5.2 POSTUP PRÁCE	42
6 REALIZACE NÁVRHU	44
6.1 INSPIRAČNÍ ZDROJE	44
6.2 ZPRACOVÁNÍ ILUSTRACE	45
6.3 POUŽITÝ MATERIÁL	46
6.4 TEXTOVÁ ČÁST KNIHY	47
6.5 VÝBĚR VHODNÉ VAZBY	48
7 ZHODNOCENÍ PROJEKTU A JEHO PRAKTICKÉHO POUŽITÍ	49
ZÁVĚR	50

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	51
SEZNAM OBRÁZKŮ	53
SEZNAM PŘÍLOH	54

ÚVOD

Už delší dobu jsem měla velkou touhu vytvořit knihu, velmi mě lákala představa vymyšlení vazeb a kombinace různých materiálů, které knize dávají jiný rozměr. V dnešní době je mnoho věcí publikováno v elektronické podobě a možná právě to mě přivedlo k práci s papírem. Každý z nás by se dnes v tak hektické době měl na chvíli zastavit, vydechnout a zapřemýšlet nad svým životem. Kniha je pro tento účel celkem ideální, umožňuje vytvořit si své vlastní představy o konkrétním díle, rozvíjet fantazii a představivost.

Tvorbu pro nevidomé jsem si vybrala proto, že dospělá populace nevidomých má daleko menší možnost potkat se s odpočinkovou knihou. Právě jim digitální doba hodně usnadnila život z hlediska přijímání informací, na druhou stranu nižší náklady na vytvoření digitální knihy odsouvají tištěná díla do pozadí, a tak setkání s knihou beletrie nebo dokonce ilustrací v klasické podobě jsou pro tyto lidi čím dál vzácnější. Svazek, kterým se zabývám, je knihou plnou hmatových ilustrací, které v první řadě potěší a umožní nahlédnout nevidomým do moderního vizuálního světa. Není však určen jen pro nevidomé, ale pro celé spektrum lidí.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VNÍMÁNÍ NEVIDOMÝCH

V naší kultuře jsou rozdílně vnímány světy vidících a nevidících. Můžeme se domnívat, že je to způsobeno některými odlišnými prostředky zobrazování informací.

Typický zástupce běžné populace začíná být velmi líným čtenářem. Tomuto faktu se přizpůsobují velké firmy a slova nahrazují obrazem. Obrazová sdělení způsobují nevidomým mnohé komplikace a přispívají k oddělování jejich světa od našeho, čímž je nevědomky od sebe odsunujeme. Sama si neumím představit jít například nakupovat a u většiny výrobků nevědět, co je obsahem. Ať chci nebo nechci, asi bych si připadala trošku vyloučená ze společnosti.

Myslím si, že analyzovat vnímání a potřeby nevidomých jedinců je nedílnou součástí mé práce, jelikož bez znalostí věcí a úkonů jejich každodenního života se člověk nemůže přiblížit k jejich situaci. Můžeme chápat těžkosti spojené se slepotou, ale pokud si neprojdeme určitou zkušeností, nemůžeme tvrdit, že je chápeme plně.

1.1 Žití se slepotou

Kdo jsou vlastně nevidomí lidé? Jsou odkázáni na ostatní smysly mimo zrak. Vnímají život a životní postoje v jiném rozměru. Dalo by se říci, že jsou hloubavější, empatičtí, o věcech více přemýšlejí a neberou život tak povrchně jako my.

Asi pro většinu lidí, kteří přišli o zrak během života, byla ztráta vizuálních vjemů dosti těžká. „Odborná literatura uvádí, že až 80% informací získáváme prostřednictvím zraku.“¹ Mnohokrát jsem četla, že se někteří z této ztráty nevzpamatovali, nedokázali se vrátit do běžného života. Musím říct, že jsem měla možnost poznat pár lidí s tímto handicapem, a ti svůj život prožívají naplno a žijí v rámci možností jako všichni ostatní. S jejich přístupem mi přijde, jako by byla slepota pouhopouhá odřenina. Nechci samozřejmě tento problém zlehčovat. U integrace do běžného života zajisté hrají roli osobní rysy handicapovaného, psychologické rozpoložení a mnoho dalších faktorů. Pokud je dotyčný bojovník, i tak má ještě před

---

¹ FINKOVÁ, Dita. *Rozvoj hapticko-taktilního vnímání osob se zrakovým postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011, s. 17. ISBN 978-80-244-2742-3.

sebou dlouhou cestu přizpůsobování se a výcviku, který je nutný ke zvládnutí obyčejných úkonů.

1.1.1 Typy slepoty

Vždy jsem si představovala slepotu jako tmou před očima. Předpokládám, že podobné představy o slepotě má většina vidících. Při hlubším zamyšlení se nad problémem je zřejmé, že od narození nevidomá osoba bez zbytků zraku vlastně nemůže vidět ani tu temnotu, protože pojem vidět je pro ni bezobsažný. Pravdou ale zůstává, že tmou a černotou lze nejlépe přiblížit jejich svět těm, kteří očima vidí. Dalším častým omylem je, že pokud má dotyčný člověk s sebou bílou slepeckou hůl, domníváme se automaticky, že nevidí absolutně nic. Tato domněnka ale vůbec nekoresponduje s reálným stavem věci. Ve skutečnosti je lidí s úplnou absencí zraku poměrně malé procento. Většina slepých má totiž aspoň nějaké zbytky zraku. Svět viděný jejich očima je však jiný, oproti našemu poněkud zkreslený, rozmazaný, plochý, nezaostřený, záleží samozřejmě na druhu postižení oka.

Nevidomé tedy můžeme dělit na ty, kteří o zrak přišli v průběhu života (zraněním nebo vrozenou vadou, která se projevila v pozdějším věku) a mají nějaké zkušenosti s vizuálním vjemem a na ty, kteří se jako slepí již narodili.

„Skupinu osob se zrakovým postižením na úrovni nevidomosti lze vymezit jako osoby s nejtěžším zrakovým postižením. Jak již bylo výše uvedeno, můžeme v této kategorii vymezit tři typy nevidomosti, a to nevidomost praktickou, skutečnou a plnou. Tyto typy nevidomosti se od sebe liší především možností využití zorného pole a zrakovou ostrostí, dále například možností rozlišení světla a tmy.“²

Pro další zrakové poruchy používají specialisté termínů: osoby slabozraké, se zbytky zraku a s poruchami binokulárního vidění. Také se tyto poruchy vidění mohou klasifikovat jako

---

² FINKOVÁ, Dita. *Rozvoj hapticko-taktilního vnímání osob se zrakovým postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011, s. 17. ISBN 978-80-244-2742-3.

ztráta zrakové ostrosti, postižení širě zorného pole, okulomotorické problémy, obtíže se zpracováním zrakových informací nebo poruchy barvocitu a tak dále.³

Ve své práci budu používat označení nevidomí pro celou škálu osob s různými těžšími poruchami vidění a také úplnou slepotou. Beru to z hlediska zkratkovitého popisu tak, abych pokaždé nemusela vyjmenovávat všechny lidi s různými formami a stádii zrakového postižení. Doufám, že mi tato mírná nepřesnost bude prominuta.

Podle druhu „postižení“ oka se nevidomý pohybuje v prostoru a přijímá informace. Člověk může využívat zbytky zraku (pokud nějaké má) a přitom používat jiné smysly, jako je hmat, sluch a i čich. Velké usnadnění je speciální písmo – bodové. Můžeme je označit jako jeden z nejdůležitějších „vynálezů“, který v historii nevidomých hraje velkou roli, protože právě písmo přináší lidem možnost vzdělávat se a je tak hodnotné v rozvoji člověka.

1.2 Historie vzniku písma pro nevidomé

„Písemná forma jazyka ovlivňuje způsob a kvalitu myšlení. Písmo je neodmyslitelnou podobou lidské řeči. Působí na úroveň myšlení jednotlivců i celých skupin vymezené jazykové oblasti, seznamuje se způsobem myšlení v minulosti i v současnosti, zprostředkovává myšlenky a děje v časovém posunu. Napsané slovo trvá v čase. Přenáší se přes generace a staletí. Přitom je prokázáno, že nerozhoduje ani tvar, ani způsob zápisu. Z tohoto hlediska bylo historicky nevyhnutelné, aby - až přijde čas - vzniklo i písmo pro nevidomé, protože jejich pozvolná společenská integrace se vyvíjí zároveň s rozvojem společnosti.“⁴

Braillovo písmo bodové je konečnou a ustálenou formou psaní a čtení textu pro nevidomé. Dlouhá léta se řešil problém přijímání a sdílení informací pomocí čtení a psaní převážně mezi nevidomými a jejich příbuznými. Vznikalo tedy mnoho druhů nejrůznějších znaků a písem, nejprve pro osobní potřebu a poté se začal tento problém řešit plošně. Mezi velmi rozšířené

---

³ FINKOVÁ, Dita. *Rozvoj hapticko-taktilního vnímání osob se zrakovým postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011, s. 15-16. ISBN 978-80-244-2742-3.

⁴ SMÝKAL, Josef. *Pohled do dějin slepeckého písma*. B.v. Praha: Česká unie nevidomých a slabozrakých, 1994,

typy písma patřila nejrůznější reliéfní latinka, ať už se jedná o rytou, či psanou hustým inkoustem s reliéfní stopou, perličkovou nebo o hladkou latinku pana Kleina. Některé způsoby psaní byly i velmi kreativní. „*Například Auguste Zeune využívá také reliéfní latinku, zapichuje špendlíky do polštářku, časem vyrábí písmena z nití napuštěných kličem a tvaruje je.*“ Zajímavým aspektem je přístup k návržení speciálního písma pro nevidomé. Samotní nevidomí spíše inklinovali k speciálním znakům a bodům, naopak většina vidomých tvůrců se snažila o převedení latinky do vhodného stylu.⁵

Nevidomý Louis Braille „*v roce 1819 nastoupil do Národního ústavu pro mladé slepce v Paříži, tehdy jako desetiletý. Pro čtení a psaní se zde v této době využívalo dvanáctibodové písmo Charlese Barbiera de la Serre. Toto písmo bylo při svém vzniku určeno pro vojenské účely, neboť jej bylo možno číst i psát v zákopech za tmy, bez nutnosti rozsvěcovat světlo. Ale i přes všechnu snahu bylo i toto písmo dosti složité pro hmatové vnímání nevidomých osob se zcela neosvědčilo.*“⁶

Písmo bylo špatně čitelné a i sám autor si tuto skutečnost uvědomoval. Proto byla vyhlášena soutěž na návrh nového funkčnějšího písma. Vyhrál ho tehdy šestnáctiletý Louise Braille. Nové písmo vycházelo z díla pana Barbiera de la Serry, bylo ovšem mnohem čitelnější a jednodušší.

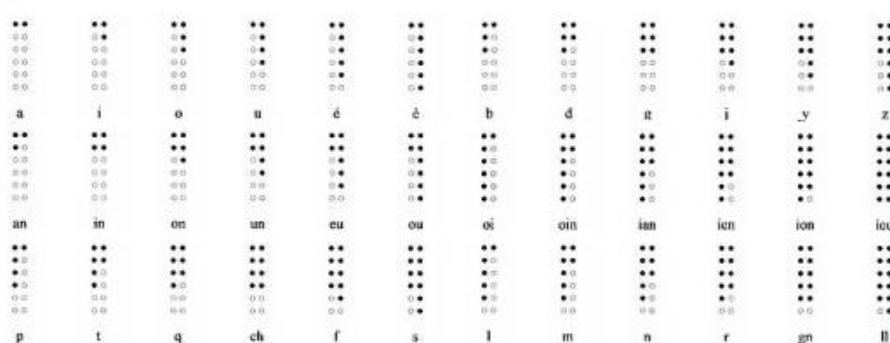
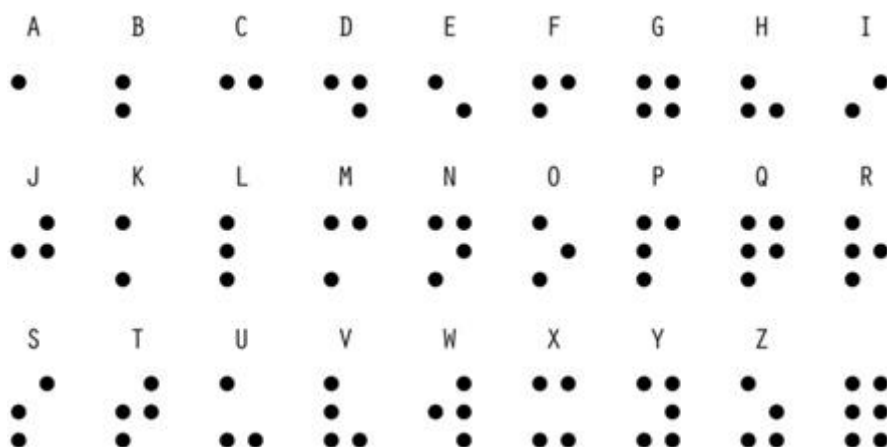
„*Vedením ústavu, v čele s ředitelem D. Gullié, však bylo jeho písmo odmítáno. Již od počátku mu pedagogové vytýkali, že izoluje nevidomé od vidících, kteří jej nemohou číst, a dále propagovali reliéfní latinku. Trvalo necelých 25 let, než byl tento systém přijat. Stalo se tak v roce 1850, dva roky před smrtí Louise Brailla.*“⁷

---

⁵ FINKOVÁ, Dita. *Rozvoj hapticko-taktilního vnímání osob se zrakovým postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011, s. 11. ISBN 978-80-244-2742-3.

⁶ FINKOVÁ, Dita, ref. 5, s. 8

⁷ FINKOVÁ, Dita, ref. 5, s. 8

Obr. 1. Písmo Barbiera de la Serry⁸Obr. 2. Braillovo písmo⁹

1.3 Čtení Braillova písma

Četba bodového písma má své zákonitosti. Čte se jako normální písmo zleva doprava. Většina nevidomých se učí správnou metodiku čtení, která je podstatná zejména proto, aby zbytečně nezatěžovali pohybový aparát svých rukou.

⁸ Lique Braille, écriture braille. *Brailleliga* [online]. 2012 [cit. 2013-04-22]. Obrázek ve formátu jpg. Dostupné z: http://www.braille.be/content/lig_braille/ecriturebraille_b.jpg, originál upraven

⁹ Molik, braillovo ukázka. *Trekkies* [online]. 2010-08-18 [cit. 2013-04-22]. Obrázek ve formátu jpg. Dostupné z: http://www.trekkies.cz/storage/obrazky/2010/201008102112_braillovo_-_ukazka.jpg

„Důležitá je specializace jednotlivých prstů ruky:

- ukazovák pravé ruky plní funkci vyhledávací,
- ukazovák levé ruky upřesňuje získané vjemy,
- prsty pravé ruky hmatají řádku, zatímco prsty levé ruky hledají další,
- palec plní opěrnou funkci apod.

Používají se různé hmatové pohyby prstů, především pohyb vertikální a horizontální.“ Čtenáři, kteří mají již více zkušeností, pohybují pažemi vodorovně s téměř úplnou absencí pohybů směrem dolů. Levá ruka začíná číst další řádek textu dříve, než pravá přečte předěšlý řádek. „Nejrychlejší je čtení oběma rukama, přesto je hmatové čtení oproti čtení zrakem asi 3-4krát pomalejší.“ Také Braillovo písmo zabírá mnohem více prostoru než klasický text, uvádí se snad až šestkrát více.¹⁰

1.3.1 Ergonomie čtení

Které prvky ovlivňují čitelnost černotiskové knihy, budu popisovat v článku náležitosti knížek. Ve stručnosti, závisí to na výběru písma a na celkovém vysázení. Ale jak to je s ergonomií čtení u nevidomých? Nalezli bychom jistá pravidla, jak sázet Braillovo písmo, aby bylo lépe znatelné. Pokud to budeme přirovnávat k našim fontům, můžeme u Braillova písma ovlivňovat čitelnost výškou bodů měřených v jednotkách μm . „Má-li být Braillovo písmo čitelné, musí být dostatečně vysoké (dostatečná výška znaků je $250 \mu\text{m}$).“¹¹

Další možností odlišení různých typů Braillova písma je roztažení „písmen“ od sebe. Také techniky, jimiž Braillovo písmo vytiskneme, se mohou od sebe nepatrně lišit, a tím suplují naši rozdílnost písem. Pro čtení bodového písma je důležitý výcvik, tak aby nevidomý namáhal své zápěstí co nejméně. Zajímavé jsou polohy při čtení. Například čtení delších textů je možné vleže, kdy má čtenář knihu na břiše.

---

¹⁰ KEBLOVÁ, Alena. *Hmat u zrakově postižených*. Praha: Septima, 1999, s. 15-16. ISBN 80-7216-085-0.

¹¹ VANĚČEK, Michal. Braillovo písmo na obaly termografii!. *Neviditelný pes: Lidovky* [online]. 2006, [cit. 2013-04-23]. Dostupné z: http://neviditelnypes.lidovky.cz/veda-braillovo-pismo-na-obaly-termografii-fgt-/p_veda.asp?c=A060606_132954_p_veda_wag

1.3.2 Kompenzační pomůcky nejen pro čtení a psaní Braillova písma

Pokud text není na papíře, ale je v elektronické podobě, můžeme si přizvat na pomoc nástroje na dekódování informací. Pro slabozraké jistě postačí nějaký druh zvětšovací lupy, pro lidi s většími překážkami zraku jsou velkými pomocníky zvukové předčítače jak na mobilních telefonech, tak na počítačích. Existuje také Braillovský řádek, který vypadá jako nástavba k běžné klávesnici. Tato „klávesnice“ převádí informace z monitoru rovnou na text Braillova písma, který se zobrazuje pomocí výstupků.

Bodové písmo není jen náročné na čtení, ale také na psaní. Samozřejmě existují pomůcky na tento speciální reliéf a jak to tak bývá, nabídka na trhu pomalu vzrůstá. Moderní doba poskytuje nejnovější technologie jak tisknout Braillovo písmo ve větších zakázkách, existují nicméně i zajímavé přístroje pro ruční psaní. Raději bych však vyjmenovala spíše ty klasické a nejpřístupnější formy, které nevidomí používají.

Pražská tabulka určitě patří k nejdostupnějšímu nástroji na psaní. Jedná se o šablonu s obdélníkovými výřezy, ke které patří i bodátko. Tímto šídlem nevidomý píše do tabulky, ovšem výstupky bodákem jsou reliéfní z druhé strany papíru, než je zapisováno. Tudíž psát se musí obráceně, čist papír tedy lze až po překlopení. Proto považuji za jednodušší i pro průběžnou kontrolu textu slepecký psací stroj. Pichtův stroj se vyrábí v různých variantách, liší se hlavně počtem znaků, které se vejdu na řádek. Stroj je dosti podobný běžnému psacímu stroji, až na to, že má daleko méně kláves. Určitého písmena se dosáhne kombinací několika klapek. Většina přístrojů na publikování bodového písma je přizpůsobena psaní jen na speciální papír. Tento papír je tužší než klasický kancelářský papír a má trochu jiné vlastnosti.¹²

Nyní si dovolím malé odbočení od tématu čtení a psaní nevidomých ke kompenzačním pomůckám obecně. Ve volně přeneseném významu nahrazují oči člověka beze zraku. Záběr těchto pomůcek je široký od klasické bílé hole, psacích pomůcek až po tandemové kolo. Můžeme je tedy dělit na ty, které jsou pro život nevidomých naprosto nezbytné a na ty, které člověku usnadňují život, ale na žebříčku důležitosti nehrají až takovou roli.

---

¹² FINKOVÁ, Dita. *Rozvoj hapticko-taktilního vnímání osob se zrakovým postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011, s. 63-65. ISBN 978-80-244-2742-3.

„Možnou další klasifikací pomůcek je převzetí klasifikace ze stránek „prodejny Tyflopomůcek“ SONS ČR, kde pomůcky rozdělují do následujících skupin:

- pomůcky pro domácnost,
- pomůcky pro odstraňování informační bariéry,
- pomůcky pro usnadnění komunikace a orientace,
- pomůcky pro výuku a propagaci.¹³

Mezi pomůcky pro domácnost, které běžný člověk nezná, patří například oddělovač žlutků, různé hlásiče jak varu, tak hladiny tekutin, navlékač nití nebo třeba indikátor barev. Tyto nástroje ovšem nikdy nemohou nahradit zrak plnohodnotně, někdy je potřeba trocha lidské ohleduplnosti a solidarity. Pro mne například je pomoc takovým lidem úplnou samozřejmostí, nejsem si ale jistá, zda to platí o celé mladé generaci obecně. Je rovněž třeba zmínit, že pomoc nevidomým musí být přesná a musí popisovat situaci z jejich „pohledu“. Jistě jim nebude příliš platná rada: „Jděte rovně a tam za žlutým domem zahrňte doleva“. Důležitá je však ona ochota pomáhat, věrme, že mnohdy se jim pomoc velice hodí.

1.4 Rozdíly v zobrazování hmatových a nehmatoých ilustrací

Jak lidé s omezeným zrakem, nebo zcela bez zraku čtou, jsme si již popsali, daleko těžším odvětvím je pak rozpoznávání obrázků. Přece jenom Braillovo písmo máme vymezeno body, u obrázků však nejsou dány žádné pevné hranice, vždy je jen na autorovi, jak ilustraci pojme.

Pro nástin toho, jak se lépe vcítit při tvorbě ilustrací do člověka bez zraku, se obecně uvádí průměr celkového vnímání prostoru tak, že nevidomý postupuje od detailu k celku, zatímco vidomý postupuje od celku k detailu.

Při tvorbě hmatových ilustrací je velice důležité zachycení předmětu z jeho podstatného úhlu. Proto se v hmatovém zobrazování prakticky vůbec nevyužívá perspektivy. Obrázek se osekává od zbytečných detailů tak, aby byl co nejlépe pochopitelný a nebyl zaměnitelný

---

¹³ FINKOVÁ, Dita. *Rozvoj hapticko-taktilního vnímání osob se zrakovým postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011, s. 62. ISBN 978-80-244-2742-3.

s odlišnou informací. Pokud není obrázek dostatečně výmluvný, může se stát, že čtenář si informaci vyloží mylně, a tím se změní celý smysl ilustrace, což pochopitelně není žádoucí. Také poničení ilustrace může vést k dezinformaci. Tyto zákony platí pro přenos neměnných informací pomocí haptizace. Příkladem může být vyobrazení map, kde je potřeba přesných pravidel. U volné tvorby tyto pravidla nemusejí být tak striktní. Klíčovou částí zůstává vystihnout obraz tak, aby představa a vnímání nevidomého dokázaly tyto poznatky pochopit.

„Zpřístupnit grafiku nevidomým. Zdánlivá absurdnost souvisí s obecně rozšířeným názorem, že grafika je projev určený výhradně zrakovému vnímání a jako taková je nevidomým nedostupná. Dostupná je pouze skulptura a třírozměrné znázornění, ovšem názory zde nejsou jednotné.“¹⁴

Velmi mne zaujal názor z knihy Hmatové vnímání informací s pomocí tyflografiky, kde autor přibližuje problematiku vyjádření reliéfního obrazu tím, že ji přirovnává k vyobrazování informací starých Egypťanů. S tímto pojetím nemohu jinak než souhlasit. Právě moudří Egypťané měli velmi vyvinutý systém zpodobňování. Každá věc byla zobrazena z takové pozice, jež měla největší popisnost. U těchto obrázků nezáleží na detailu, ale na přímých faktech. Proto se například hlava znázorňovala z boku, kde byl dobře viditelný reliéf obličeje, ale zároveň tělo z anfasu tak, abychom mohli obdivovat ruce i nohy.

Pokud bychom chtěli rozlišovat formy vyjádření, mohli bychom dojít k rozdělení na ikonické, analogové, symbolické a signalizační zobrazení.

„Ikonická zobrazení popisují, jak něco vypadá. Patří k nim realistické obrázky předmětů, kompozice, situační obrázky a některé další způsoby zobrazování.“

- *Analogová zobrazení znázorňují dimenze a některé další prostorové aspekty jevu. Patří k nim např. diagramy, mapy, plánky, technické výkresy apod.*
- *Symbolická zobrazení vyjadřují vztahy mezi obrázky a jevy. Patří k nim např. schémata, grafy, postupové diagramy, apod.*

---

¹⁴ JESENSKÝ, Ján. *Hmatové vnímání informací s pomocí tyflografiky*. Praha: SPN, 1988, s. 34

- *Signalizační zobrazení vyjadřují, představují jednoduché kódy – znaky, které mají svou výrazností upozornit na určitý jev, předmět či situaci. Patří k nim především piktogramy různého zaměření a určení.*¹⁵

---

¹⁵ JESENSKÝ, Ján. *Hmatové vnímání informací s pomocí tyflografiky*. Praha: SPN, 1988, s. 43

2 ANALÝZA TRHU S KNIHAMÍ

Jak přistupuje grafický designér k návrhu pro nevidomé? „*Grafický design pomáhá lidem rozlišovat nápady, realizovat volby, vymýšlet plány, orientovat se v každodenním životě a prostředí a zároveň těm, kteří ho vytváří, může přinášet radost a uspokojení. Tvorba grafického designu je také vyjádřením, které ukazuje různost a bohatost jakékoli dané kultury.*“¹⁶ S čím pracuje grafický design? Přece s informacemi a údaji, které se snaží znázornit tak, aby lidi „chytly“ za srdce. Dá se tedy říct, že pracuje s pocity, využívá k tomu podpůrně vizuálního vjemu. „*Grafický design může mít a má různé podoby komunikace.*“¹⁷ U tyflografiky není hlavní zevnějšek, ale právě daný popis. Komunikuje tedy hlavní formou.

Knihy je specifickým médiem. Také proto vyžaduje odlišný způsob navrhování než katalog nebo webová stránka. Není ovšem vyloučeno nechat se inspirovat jinými médii. Proč si nevypůjčit klady dobré webové stránky, která má přesnou a přehlednou navigaci. U knížky pro nevidomé jsou právě tyto detaily vítány. Hmatová knížka by měla mít danou jistou strukturu, napadá mne například rozdělení kapitol podle podkladového papíru s jiným dotykovým dojmem. Pokud budeme přirovnávat některé části knihy k webové prezentaci, můžeme pokračovat v jistém opakování prvků. Jestliže odkaz na webu udělám vždy červený, návštěvník tuto informaci přijme a orientuje se daleko lépe. Proto například text v knize mohu dát na specifický rozměr, nevidomý vždy, když nahmatá tento papír, bude vědět, že se jedná o popis.

Odborných publikací, které by se věnovaly estetice výroby hmatových knih, u nás mnoho není, v podstatě nejsou žádné. V anglickém jazyce je tato nabídka již obsáhlejší, setkala jsem se s knihou *Tactile graphics*, která popisuje praktické úkony jak vrstvit obrázky, jak vytvářet předlohy pro vakuování a podobně. Vzhledem k omezeným příležitostem získávání faktů byl pro mne největším informačním kanálem samotný rozbor jednotlivých haptických knih, které se na dnešním trhu objevují. Dříve než se však pustím do analýzy knih, měli bychom si připomenout základní náležitosti dobrých knih z pohledu designu.

---

¹⁶ TWEMLOW, Alice. *K čemu je grafický design?*. Praha: Slovart, 2008, s. 22. ISBN 978-80-7391-027-3.

¹⁷ TWEMLOW, Alice, ref. 16, s. 33

2.1 Náležitosti knížek

Podle pravidel designu publikací může být konečný design ovlivněn šesti hlavními faktory:

- *formát;*
- *sazební obrazec (rastr);*
- *typografie;*
- *barva;*
- *obálka nebo tiráž;*
- *využití obrazů.*

Kombinace uvedených prvků designérovi umožňuje plynule spojit dohromady obsah publikace a zároveň jej obdařit jedinečnou identitou. ¹⁸

Pokud se chystáme na výrobu knihy, určitě je vhodné zamyslet se nad výše uvedenými faktory, všechny tyto aspekty přizpůsobit koncovému uživateli a utvořit si o tomto budoucím čtenáři co nejpřesnější představu. Také je důležité si říci, jaký je účel knihy, zdali má informovat, pobavit nebo si u ní člověk má odpočinout. Většina knižních vydání je určena k přenesení informací, je u ní tedy nesmírně důležité, aby byl text dobře čitelný, čemuž přizpůsobujeme font písma a celkový layout knihy. Také otázka, kde bude čtenář nejčastěji číst knihu, je namístě. Tento fakt by se poté měl odrazit ve formátu a velikosti knihy nebo materiálu, z něhož bude vyrobena. Předpokládaná životnost publikace má také vliv na vnitřní i vnější úpravu. Pokud tvoříme například brožuru, která má vydržet rok, můžeme zvolit méně odolný materiál a také zde lépe uplatnit trendy. Pokud děláme knížku, která má vydržet věky je určitě lepší zvolit střízlivější a nadčasové grafické uspořádání.

Jak uvádí pan Pecina: „*měřítkem knihy je člověk*“¹⁹. Tato věta se vztahuje k pojednání o formátu, ale osobně zastávám názor, že může být univerzálním klíčem právě k celé tvorbě knihy a nejen k ní, ale i k jakémukoli jinému designu určenému pro lidi.

---

¹⁸ BHASKARAN, Lakshmi. *Design publikací: vizuální komunikace tištěných médií*. Praha: Slovart, 2007, s. 8. ISBN 978-80-7209-993-1.

¹⁹ PECINA, Martin. *Knihy a typografie*. Vyd. 2. Brno: Host, 2012, s. 83. ISBN 978-80-7294-813-0.

Grafická úprava knih a grafické znázorňování pomocí haptiky nese název tyflografika. Slovo je odvozeno od oboru, jenž se zabývá problematikou nevidomých – tyflopedie. Tyflografika je obor, který se většinou věnuje správnému vyjádření obrázků či správné sazbě šesti bodu. Také se však zabývá haptickým čtením reliéfu.

2.1.1 Dělení haptických knih podle techniky tisku a formy ilustrace

Jako všechny knihy, tak i díla pro nevidomé můžeme dělit podle různých hledisek a podle samotného obsahu na literaturu pro děti nebo dospělé, na spis naučný či beletrijní. S moderní dobou přichází i dělení knih na klasické, zvukové a na tak zvané hybridní publikace.

Tisk

Text v Braillově písmu může doprovázet černotisk nebo může být použit slepotisk jen samotný. Také občas můžeme narazit na reliéfní latinku. Výhoda tisku s černotiskem je při určité integraci, nebo je vhodná, pokud „postižený“ má zbytky zraku a může si vybrat, jak informace číst. Příhodný může být v učebnicích, kdy vidomá paní učitelka může žáka kontrolovat.

Klasickou technikou tisku Braillova písma je vyrážení na speciálních tiskárnách. Moderní doba přináší nové techniky, jedny z těchto metod se nazývají Flock a Tactile varnish. Tactile varnish je nanášení reliéfního laku ve vrstvách. Flock je sítotiskový postup se sametovým povrchem. Celkově sítotiskové procesy jsou daleko životnější a také hmatově výraznější. Například pomocí reliéfního laku lze dosáhnout výšky bodu až 500 µm (což je skoro dvojnásobek výšky, která se doporučuje jako vhodná na čtení – viz. Ergonomie čtení). Zároveň jsou náklady na tisk, které se vyplatí až při větších zakázkách. Další nový způsob výroby speciálně vyvinutý na tisk Braillova písma je termografie. Termografický prášek se nanáší na ještě nezaschlý tisk, ten se pak zapéká ve speciálních IR topných tunelech. Všechny uvedené nové technologie jsou daleko odolnější vůči dotyku než klasický ražený tisk.²⁰

---

²⁰ ŽIŽKOVÁ, Jana. Hlavní téma – balení ve farmacii a kosmetice: Braille - nové možnosti aplikace. *Svět balení* [online]. 2011, č.1 [cit. 2013-04-24]. Dostupné z: <http://www.svetbaleni.cz/hlavni-tema/sb-1-2011-hlavni-tema-balen-ve-farmacii-a-kosmetice-braille--nove-moznosti-aplikace.htm>

Od roku 2006 platí v České republice nová vyhláška, která ukládá farmaceutickým firmám tisknout důležité údaje na krabičku léků. Tiskaři však museli řešit otázku, jak tisknout Braillovo písmo tak, aby se při skladování a dopravě Braillovy body neporušily ani vlivem vlhka, ani třením. Proto se také až v poslední době začaly rychleji vyvíjet další techniky. Doufejme tedy, že tento zákon přinese nové technologie s novými postupy, třeba i levnějšími.²¹

Ilustrace

Metod a postupů, jak vytvářet hmatové ilustrace, je nemálo. Základem je nerovný povrch, u kterého lze říct, že má blízko k trojrozměrnosti. Nejčastěji se používá obraz reliéfního vytlačení, obraz seskládaný z různých lepených materiálů, nebo technika, kdy obrázek vypíchnáme. Odlišnost můžeme pozorovat v technice jejího vzniku. Vezmeme si za příklad vizualizaci pomocí rozdílných materiálů. Můžeme materiály ručně stříhat nebo je taky můžeme vyřezat pomocí nějaké techniky. Vhodné jsou různé plotrovací stroje, lasery a podobně. Detaily v takové ilustraci se v konečné ucelené podobě projeví dosti razantně a dají dílu určitý nádech buď preciznosti, nebo ledabylosti, podle toho, jak k dílu přistupujeme. Pokud budeme mluvit o protlačování reliéfního obrysu, můžeme polemizovat nad použitou podkladovou hmotou a technologií, kterou si zvolíme. Existují i tiskárny na Braillovo písmo, které dokáží tisknout i piktogramy, také se používají různé vakuové přístroje. Použít se může plast, papíry s příměsí plastu nebo prostě papíry. Platí zde tak jako u písma pro nevidomé, že papír musí mít určitě vyšší gramáž. Doporučuje se obvykle gramáž 130 a vyšší.

2.2 Knihy pro nevidomé

Zaměřila jsem se na analýzu trhu s hmatovými knihami pro nevidomé a to mne přivedlo do oddělení pro děti, protože právě pro ně se nejčastěji tato haptická díla vyrábějí. Je to dáno skutečností, že v raném věku je haptických vjemů potřeba více. Dítě se teprve seznamuje s okolím, učí se používat hmatovou schopnost. Přiznávám se, že jsem byla zprvu šo-

---

²¹ ŽIŽKOVÁ, Jana. Hlavní téma – balení ve farmacii a kosmetice: Braille - nové možnosti aplikace. *Svět balení* [online]. 2011, č.1 [cit. 2013-04-24]. Dostupné z: <http://www.svetbaleni.cz/hlavni-tema/sb-1-2011-hlavni-tema-balen-ve-farmacii-a-kosmetice-braille--nove-moznosti-aplikace.htm>

kovaná, kolik taková speciální kniha stojí a jaké malé množství knih tohoto typu existuje oproti výběru běžných knih, na který jsem zvyklá.

Knížka plná nejrůznějších materiálů je poměrně nákladná a náročná na výrobu, proto se také většinou nevyrábí sériově. A tak nastupují na pomoc šikovné ruky maminek a domácích kutilů. Díky nim vznikají hmatové obrázky, které dokážou dětem ukázat věci, na které by si jen tak nesáhly. Pokud se dívám na tyto práce očima designéra, vidím jisté nedokonalosti. Většina těchto tvůrců jsou přece jen amatéři a některá díla nepůsobí uceleně, a tak mohou být i zavádějící. Některé knihy na mne působí jako „maglajz“, nebo otrhaný salát. U některých mám pocit nezorganizovanosti a celkově bych se v nich ztratila. Všimla jsem si, že většina autorů se více věnuje obrazu (samozřejmě se jedná o podstatnou část) a typografickou stránku již zanedbá, což je přitom velká škoda. Můžete to chápat jako moji povrchnost, že mi jde jen o „vizuální obal“ věci, ale také se na to můžeme podívat i pod jiným úhlem. Když bude knížka působivá a přístupná i vidomým, mohou obě tyto skupiny spolu sdílet svoje názory právě u knihy. Může to napomoci integraci nevidomých do většinové společnosti.

Domácí výroba knih je zajisté velice záslužná práce a myslím, že nejednomu dítěti udělala tato obdivuhodná činnost velikánskou radost. Dokonce jsem zastánce toho, že by se měly dále rozvíjet a všemožně podporovat akce, které přitáhnou lidi k vytváření amatérských hmatových knih. Mě ale napadá jediná otázka, jestli to nejde líp?

2.2.1 Český trh

Největším producentem hmatových knih pro děti vyráběných z více materiálů u nás je určitě projekt Tactus.cz. Jedná se o mezinárodní program, který probíhá například i ve Velké Británii, Francii a v dalších převážně evropských zemích. Toto sdružení každoročně vyhlašuje soutěž o nejkrásnější hmatovou knížku. Všechny exempláře poté putují do půjčovny, kde si je může kdokoliv prohlédnout, třeba i v pohodlí domova.

Pokusím se představit ty knihy, které jsou mediálně známější a také díla, která mě jakýmkoli způsobem zaujala. Jednou z poměrně nově vytvořených knih je dílo s názvem Zatoulané tečky od Kateřiny Kubánkové. Výjimečná je především technika, jakou ilustruje obrázky a text. Jedná se o nové metody Tacticle varnish a Flock, které blíže rozeberu v odstavci

Dělení podle techniky tisku a formy ilustrace. Obrázky jsou pohyblivé a některé i vydávají zvuk.²²

Obr. 3. Zatoulané tečky²³

V jednom předloňském čísle časopisu Font jste si mohli přečíst o Veronice Bratrychové a její knížce Kam se poděl fouňa. Musím říci, že mě opravdu zaujala titulní strana.

Obr. 4. Kniha Kam se poděl Fouňa?²⁴

Bylo by asi nespravedlivé neuvést dílo, které v roce 2006 vyhrálo v mezinárodním kole soutěže Typhlo&Tactus. Rozmanitosti od autorky Kristýny Adámkové. Ilustrace v knize boha-

---

²² HRABICA, Pavel. Kateřina Kubánková: Jakou barvu má vítr. *Můžeš* [online]. 2012, [cit. 2013-04-24]. Dostupné z: <http://www.muzes.cz/aktuality/vytvarnici/katerina-kubankova-jakou-barvu-ma-vitr/>

²³ Národní cena za studentský design pro erotické pomůcky. *ASB* [online]. 2011-11-22 [cit. 2013-04-26]. Obrázek ve formátu jpg. Dostupné z: <http://www.asb-portal.cz/UserFiles/Image/architektura/souteze/narodni-cena-za-studentsky-design-pro-eroticke-pomucky-2833/09-katerina-kubankova-14-big-image.jpg>

²⁴ Moravská galerie. *Czechdesign* [online]. 2011-01-06 [cit. 2013-04-24]. Obrázek ve formátu jpg. Dostupné z: <http://www.czechdesign.cz/ilustrace/Grafickydesignvknihach/3.jpg>

tě rozvíjejí fantazii. Jsou to složité obrázky, složené z mnohotvárných substancí, které neob-
jasňují žádnou konkrétní věc. Celé dílo je hodně barevné.

Obr. 5. Rozmanitosti²⁵

Všechny tyto knihy mi přijdou výjimečné právě tím, jak jsou uspořádány a čistě zhotoveny.

2.2.2 Zahraniční trhy

Mírně šokující dílo představuje Lisa J Murphy, fotografka původem z Kanady. Při vytváření hmatových knih si všimla, že právě takové knihy nikdo nedělá pro starší věkovou skupinu. Začala vyrábět reliéfní porno. Práce spočívá v tom, že vyfotí nahý akt, který plasticky převede na podložku. A podle mého soudu dále vytvaruje plast ve vakuu. Tím, že postavám dává zvířecí hlavy, doslaly ilustrace nádech vtípu, a proto nepůsobí nijak extrémně nevhodně, ale spíše humorně.

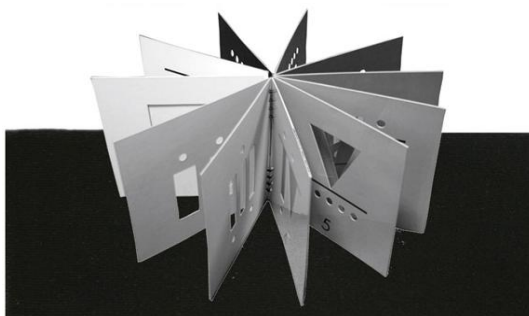

Obr. 6. Ilustrace od Lisy J Murphy²⁶

---

²⁵ ADÁMKOVÁ, Kristýna. Rozmanitosti. *Tactus* [online]. [2006] [cit. 2013-04-24]. Obrázek ve formátu jpg. Dostupné z: <http://www.tactus.wz.cz/rozmanitosti/DSCF4106.jpg>

Svou geometrickou jednoduchostí se mi zalíbila kniha učící římské číslice od Sybille Frei. Každá strana je tvořena výřezem římské číslice.

Obr. 7. Kniha od Sybille Frei²⁷

Za zmínku určitě stojí i publikace Anette Diesen²⁸, která je tvořena stejnou technikou jako české Zatoulané tečky, o níž jsem se již zmínila v předchozí kapitole. Také česká tvůrkyně přiznává jistou inspiraci touto autorkou. Kniha kombinuje jen omezené spektrum barev: žlutou, černou a bílou. Ilustrace jsou vesměs jednoduché geometrické tvary.

Obr. 8. Kniha *Versi tra versi*²⁹

---

²⁶ MURPHY, Lisa. Bas-relief porn for the blind. *Designboom* [online]. 2011-04-01 [cit. 2013-04-25]. Obrázek ve formátu jpg. Dostupné z: <http://www.designboom.com/cms/images/andrea11/tactilemind01.jpg>

²⁷ Rein a voir. *Les Doigts Qui Révent* [online]. [s.d.] [cit. 2013-04-25]. Obrázek ve formátu jpg. Dostupné z: <http://ldqr.org/boutiqueLDQR/images/article/pa0vrzs0.jpg>

²⁸ Online kniha k nahlédnutí zde: <http://ldqr.org/livresVirtuels/VersDeTravers/UkVersDeTravers.php>

²⁹ Elis billedbabbe. *blogspot* [online]. 2009-03-05 [cit. 2013-04-25]. Obrázek ve formátu jpg. Dostupné z: http://1.bp.blogspot.com/_b0Alqd5HqwU/Sf2p8ycuxNI/AAAAAAAAAByg/kVP89C0c1B0/s1600-h/IMG_0822.JPG

Často se mezi hmatové knížky řadí i „krabice“ s jednotlivými předměty, kdy každá věc má svůj popis někde na své části, nebo v přiloženém spise. Dobře se tato technika dá využít v učebních pomůckách, ale setkala jsem se i s básničkou udělanou tímto „krabičkovým“ způsobem.

Obr. 9. Učební pomůcka³⁰

Pro mne slovíčko design neznamená ani tak tvorbu vizuální jako spíš účelové promyšlení věci do hloubky tak, aby fungovala, vzhled je až přidaná hodnota. Některé výrobky a knížky pro nevidomé vysílají informaci, jako by si nevidomí ani nezasloužili design. Takovou ukázkou, jak by to mohlo vypadat, je „krabičková“ kolekce různých povrchů, viz obrázek (Obr. 9.). Celý soubor je ucelený, nevidomý se může plně věnovat povrchu a jeho pozornost nestrhuje tvar vzorků. I pokud jednotlivé destičky nebudou spolu, nevidomý si zapamatuje tvar a ví, že tyto věci patří k sobě. Přirovnat to můžeme například ke knižní edici, kdy publikace mají podobný nebo stejný obal a my si automaticky uvědomujeme, že tyto práce patří k sobě.

2.3 Autorské knihy

Jsou to specifické knihy, které jsou více uměleckým dílem nežli knihou, která se vyrábí sériově. Autorské dílo, jak je z názvu zřejmé, je vytvořeno jedním tvůrcem, který zastává

---

³⁰ Tactile Flash Cards for the Blind. *Yanko design* [online]. [2009] [cit. 2013-04-24]. Obrázek ve formátu jpg. Dostupné z: http://www.yankodesign.com/images/design_news/2009/08/10/hellohaptic04.jpg

v procesu všechny funkce. Zvláštností nebo odlišností tohoto nového média je tvůrčí svoboda, která může překračovat všechny hranice a nemusí se držet zažitých zvyklostí.

Je to poměrně nový pojem. Jak jsem již říkala, jedná se spíše o výtvarný počín, který často nepotřebuje ani slova. Digitalizací spisů začala autorská kniha vzkvétat. Právě ona bude podle mého soudu náhražkou dnešních knižních svazků. Bude považována s největší pravděpodobností za artový, zajímavý předmět, od kterého se nebude očekávat zásadní přenos informací, na to tu budou elektronické dokumenty.

„Termín „autorství“ se používá ve spojení s designem od 90. let 20. století, kdy byl poprvé představen jako nutná reakce odkazující na stále širší a bohatší činnosti designérských agentur.“³¹

Zajímavý přístup na poli experimentálního umění s autorskou knihou má dnes pětadesátiletá Květa Pacovská, která je držitelkou ceny Hanse Christiana Andersena. Často používá k prezentaci svého díla leporelo, kde kombinuje ilustrace různými vyklápečími díly. Přisuzuje se jí práce s taktálními trojrozměrnými objekty. Obrázky jsou primárně určeny dětem, myslím si však, že i pro dospělého mohou být velice zajímavé. Díky živým barvám a zajímavým tvarům působí její umělecký počín až mysticky a hloubavě.³²

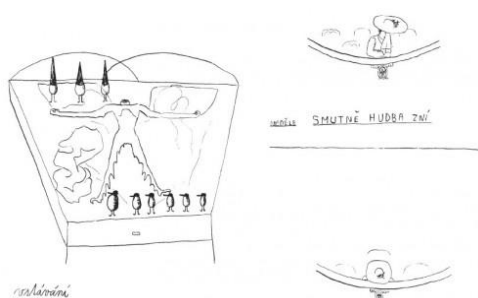
³¹ TWEMLOW, Alice. *K čemu je grafický design?*. Praha: Slovart, 2008, s. 34. ISBN 978-80-7391-027-3.

³² ŠVECOVÁ, Jana. Nositelka „Nobelovy ceny“ vystavuje v Liberci. *Deník.cz* [online]. 2012-09-22 9:12 [cit. 2013-04-24]. Dostupné z: http://jablonecky.denik.cz/kultura_region/nositelka-nobelovy-ceny-vystavuje-v-liberci-20120922-dhth.html

Obr. 10. Dílo Květy Pacovské³³

Spojnicí dalšího autora s předchozí umělkyní je zajisté emotivnost, jakou dílo vyzařuje. U Martina Kubáta můžeme vidět kresbičky jeho vlastní mysli, které jsou pro něho tak charakteristické. Dílo působí nahodile, doslova črtá to, co má zrovna na jazyku. Za „Je večer, vypusťte čerta!“ dostal ocenění Nejkrásnější kniha ČR 2009.

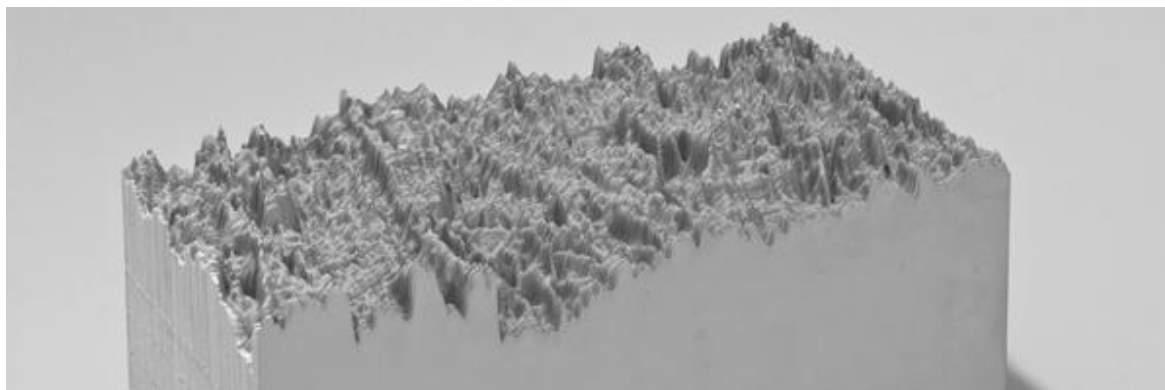

Obr. 11. Ilustrace z knihy *Je večer, vypusťte čerta!*³⁴

Zato mladá studentka Julie Kučerová pohlíží ve svém díle *Krajina papíru* na autorský svazek úplně odlišným způsobem. Hraje si zejména s ořezovou plochou hrany papíru. Řekla bych, že toto nekonvenční pojetí je právě teď značně moderní.

³³ PACOVSKA, Kveta. *Un livre pour toi*. *Universcience* [online]. 2004 [cit. 2013-04-25]. Obrázek ve formátu jpeg. Dostupné z: <http://archives.universcience.fr/selections-documentaires/cs/blobs/1195220931752.jpeg>

³⁴ KUBÁT, Martin. *Dox* [online]. ©2008-2013 [cit. 2013-04-25]. Obrázek ve formátu jpg. Dostupné z: http://www.dox.cz/media/uploads/system/6/6/9/2/mknihacert-31kubat512f876ee1a3f/action_photo.jpg

Obr. 12. Krajina papíru³⁵

2.3.1 Nakladatelství

U nás jsou nejznámější nakladatelství Albatros, Akropolis, YXZ, Grada, Fragment a v poslední době také Host. O úpravě knih v nakladatelství Host bych se chtěla zmínit. Za většinu grafického zpracování knih vděčíme panu Pecinovi. Řekla bych, že v oblasti knižní grafiky u nás patří ke špičce. Také stojí za zmínku nakladatelství, které není české, ale působí zde – Edition Lidu. Toto nakladatelství má velice působivou a osobitou knižní skladbu. Věnuje se hlavně výtvarnému pojetí knihy.

2.3.2 Vazby knih

Existuje celá řada odlišných technik vázání a různých vzorů vazeb. Je to dáno zejména procesem tvorby, který je složen z mnoha postupů, jež je možné navzájem kombinovat. Dané jsou však normy pro průmyslově vyráběné knižní vazby. Jedná se o „vázané knihy v sériích, zpravidla větších než tisíc. Zhotovují se na speciálních knihařských strojích nebo výrobních linkách. Knižních vazeb je několik druhů a člení se do skupin na měkké a tuhé, případně i speciální. V praxi (nakladatelství, tiskárna, knihárna, obchod apod.) se pro jednotlivé druhy používá označení V1 až V9.“³⁶

---

³⁵ MAYER, Georg. Krajina papíru. *Designcabinet* [online]. 2009 [cit. 2013-04-26]. Obrázek ve formátu jpg. Dostupné z: <http://www.designcabinet.cz/data/imgs/121131.jpg>

³⁶ KRÁL, Jindřich. *Moderní knihařství: souborné zpracování poznatků oboru*. Brno: Knihař, 1999, s. 199. ISBN 80-901924-8-3.

Autorská kniha však často nemusí zapadat do této skupiny, proto se pro ni využívá speciálních výtvarných ručních vazeb. Tvůrce zde může vyjádřit své kreativní cítění. Názorů na výtvarnou vazbu a jejich definic máme několik, všechny pak vhodně shrnul *Jarmil Krecar*. Uvádí: „*Kniha má býti vázaná dle své individuální podstaty, podle svého ducha i těla, podle své doby, své hodnoty skutečné či přisouzené, podle toho, jak se využívá. Má se vyznačovatí vzhledem, který jest přirozeným výsledkem jejího obsahu, úměrným s její osobitostí, slovem má býti v souladu s dílem.*“³⁷

Z těchto důvodů jsem se rozhodla knižní vazbu blíže zanalyzovat. Vytvořila jsem si tedy sadu svých vlastních vazeb, které mě něčím zaujaly, nebo jsem je shledala jako ideální typ pro vazbu haptické knihy.

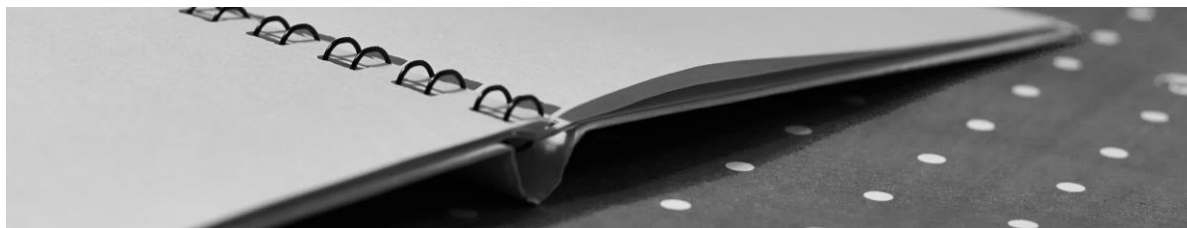
Kroužková vazba a kanadská vazba

Jedná se o velmi rozšířenou a běžnou techniku svazování, můžeme se s ní setkat v řadě kanceláří. Také v knižní tvorbě pro nevidomé je kroužková vazba nejvyužívanějším vzorem. V tiskařských dílnách Braillova písma dost často pracují právě nevidomí, pro ně je kroužková vazba nejjednodušší způsob vytvoření vazby. Ve větších nákladech se knížka s Braillovým textem tiskne na speciální pruhy papírů, které mají již výsekem vytvořené otvory pro jednodušší manipulaci s kroužkovou vazbou.

Někdy však tato vazba může působit až neohrabaně, těžkopádně a neesteticky, proto uvádím ještě jeden typ vazby kroužkové. Jedná se o kanadskou vazbu. Kombinuje právě techniku kroužkovou, která je velmi elegantně zakryta pevnými deskami. Tato vazba tedy vypadá dobře, ale zároveň nese klady předešlé techniky, jako je například snadné otvírání.

---

³⁷ KRECAR, Jarmil, 1927 cit. podle KRÁL, Jindřich a Pavel KÁŇA. *Umění vázat knihy*. Praha: Knihař, 2011, s. 179. ISBN 978-80-86292-45-8.

Obr. 13. Kanadská vazba³⁸

Japonská vazba

Způsob spojení publikace, při němž jsou stránky sešité dohromady jednou nití. Jedná se o silně dekorativní vazbu působící velmi luxusně. Nepoužívá se často.³⁹ Při mém experimentu jsem zkoušela upravenou variantu japonské vazby, která je ještě dekorativnější. Ovšem jejím nedostatkem je omezená manipulace se stránkami.

Obr. 14. Zdobná varianta japonské vazby⁴⁰

Francouzská vazba

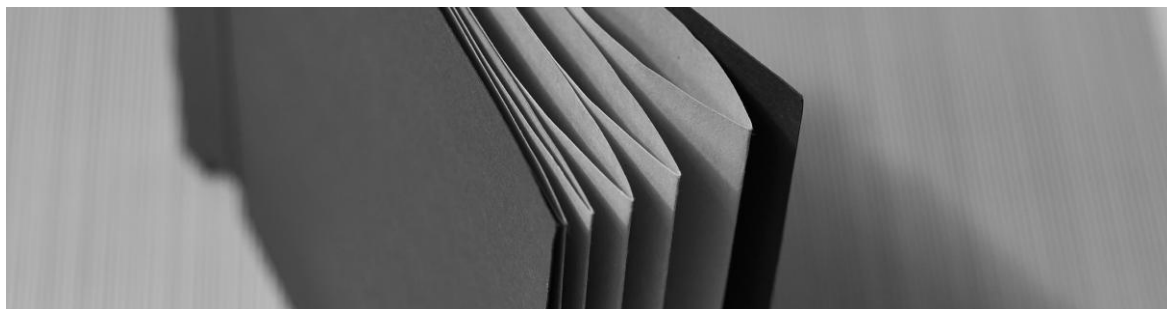
Francouzská vazba sepnutá gumičkou nebo kusem papíru. Tato obměna je velmi jednoduchým prostředkem, jak dát listy dohromady. Francouzská skladba papírů se vyznačuje ohybem na vnější straně vazby, vzniká tedy mezi papíry jistá „dutinka“.

---

³⁸ SURÁ, Alžběta. [fotografie] 2013. Obrázek z archivu autorky

³⁹ AMBROSE, Gavin a Paul HARRIS. *Grafický design: formát*. Brno: Computer Press, 2011, s. 23. ISBN 978-80-251-2966-1.

⁴⁰ SURÁ, Alžběta, ref. 38

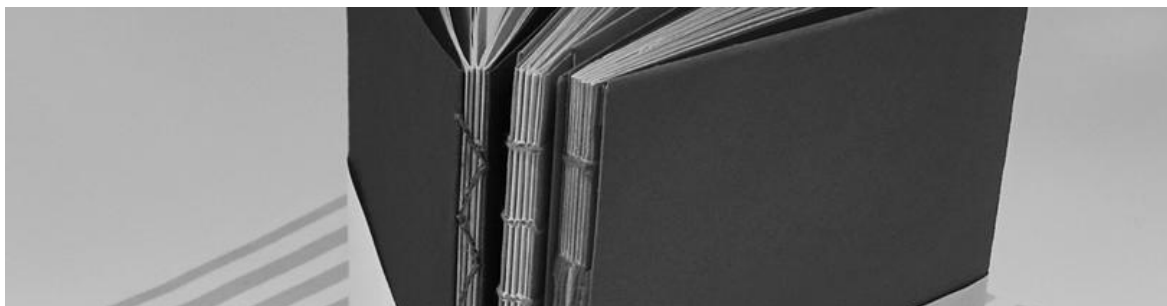
Obr. 15. Francouzská vazba⁴¹

Sešitová vazba se skobičkou

Jako sešitové vazby bývají označovány měkké vazby. Se skobičkou se dá experimentovat a sešít jí listy buď v ohybu stránek, nebo z vrchní části.

Koptská vazba

Koptská vazba je způsob, jak svázat větší knižní blok pomocí šití. Existuje více mutací této vazby, dá se vázat na napnutých nitích nebo pomocí popruhů. Pokud nechceme knižní blok zavěšovat do pevných uzavřených desek a chceme nechat otevřený hřbet, můžeme zvolit zdobenější vázání, či upravit hřbet barvou.

Obr. 16. Tři druhy koptské vazby⁴²

Další způsoby sešitové vazby v deskách

Jeden z mých pokusů byl našívání knižních bloků rovným stehem. Právě u vázání se dá experimentovat s použitými materiály. Proto jsem tuto techniku našívání vyzkoušela na klasickém kartonu a poté na plsti.

---

⁴¹ SURÁ, Alžběta. [fotografie] 2013. Obrázek z archivu autorky

⁴² SURÁ, Alžběta, ref. 41

Také jsem zkoušela slepit blok papírů s obalovým kartonem jen na jedné straně.

*Obr. 17. Experimenty s deskami*⁴³

---

⁴³ SURÁ, Alžběta. [fotografie] 2013. Obrázek z archivu autorky

3 UMĚLECKÁ ČINNOST

S vývojem společnosti se lidé beze zraku čím dál více začleňovali do společnosti. Národy si uvědomovaly, že jsou to občané s naprosto stejnými právy a nároky. Začala se tedy rozvíjet nejrůznější sdružení, která nevidomým pomáhají. Pokud půjdeme po projektech, které nějakým způsobem umělecky podporují povědomost o jejich životě, měli bychom uvést sdružení Světluška. Světluška pomocí nejrůznějších akcí a koncertů vybírá poměrně velké částky na pomoc těžce zrakově postiženým. Navíc názorně ukazuje občanům, jaké to je být bez zraku. Zajímavé jsou projekty „Kavárna potmě“, kdy si každý na vlastní kůži může vyzkoušet návštěvu restaurace v temnotě.

O slepotě s humorem, takové heslo razí Tommy Edison. Tommy je nevidomý filmový kritik, který začal publikovat na internetu videa, které popisují jeho dennodenní úkony. Lidé mu píšou otázky a on si vždy některé vybere za námět svých videí. Je to člověk, který je ohromně charismatický a šíří okolo sebe jen dobrou náladu. Humorně ukazuje i dobré stránky slepoty. Jak sám uvádí: „*nemusíte platit za elektřinu*“.⁴⁴

Trendem ve výstavách v posledních letech je zapojování diváka do nějakého procesu tak, aby si odnesl silnou emoci, která mu předá určitou informaci. Vzorovým příkladem může být právě probíhající výstava v Praze pod názvem Neviditelná výstava, která je založena na stejném principu, jako Kavárna potmě. Zatemněný prostor simuluje běžný život nevidomých. „*Výstava se vám snaží ukázat jednak reálný svět nevidomých lidí, jednak možnosti, jak jim pomoci a porozumět.*“⁴⁵ Zaujala mne také věta z jejich webových stránek: „*Může vám hodina slepoty otevřít oči?*“⁴⁶ Právě toto by mohl být prostředek, jak ukázat běžné populaci povrchnost dnes moderního, konzumního pojetí života.

---

⁴⁴ Best Thing About Being Blind. In: *Youtube* [online]. 2012-03-07 [cit. 2013-04-25]. Dostupné z: http://www.youtube.com/watch?feature=player_embedded&v=DBpdcDQG6Tc#!

⁴⁵ *Neviditelna.cz: Neviditelná výstava* [online]. [2013] [cit. 2013-04-25]. Dostupné z: <http://neviditelna.cz/>

⁴⁶ *Neviditelna.cz*, ref. 45

3.1 Umění nevidomých

Klasický způsob uměleckého projevu nevidomých se nachází spíše v oblasti hudby, avšak najdou se i výjimky. Hudba a vizuální umění mají od pradávna k sobě velmi blízko.

Výtvarné projevy se dají chápat i jako arteterapie. Vhodné malířské techniky pro nevidomé, jsou samozřejmě ty, které jsou nějakým způsobem cítit na povrchu, proto oblíbeným odvětvím je sochařství. U malých dětí se používá například malování do těsta, nebo kreslení tužkou na papír na měkké podložce. Z odbornějších technik se používá enkaustika, existuje také Čečova protlačovací metoda.

Čečova protlačovací metoda je unikátní proces, který si získal evropský patent. Metodu zaštiťuje nadace Artevide, která pořádá výstavy těchto obrazů. Funguje tak, že bílé plátno je podloženo černou magnetickou barvou. Barva se uvolňuje až v místě a okamžiku dotyku. Z těchto pláten se pak vytváří naprosto shodný reliéfní obraz. Nevidomí si tak navzájem mohou hapticky přečíst svá díla.⁴⁷

Každoročně se konají Dny umění nevidomých na Moravě. Tento festival má již svou rozvinutou historii, letos proběhne 19. ročník. Akce se konaná v různých moravských městech a představuje tvorbu nevidomých profesionálů i laiků na poli hudby, malby, sochařství a fotografie.⁴⁸

3.2 Umění vidomých inspirované Braillovým písmem

Je zvláštní, že děl inspirovaných Braillovým písmem a světem nevidomých, je poměrně stejné procento jako samotných užitých designových věcí. Možná tyto tvůrce přitahuje jisté kouzlo světa nevidomých, ale odrazuje je nevědomost, jak věc zpracovat tak, aby byla plně funkční, a proto se raději pouštějí do „jednodušších“ projektů. Anebo je tyto věci opravdu

---

⁴⁷ Čečova metoda. *Artevide.cz* [online]. ©2013 [cit. 2013-05-03]. Dostupné z: <http://www.artevide.cz/cecova-metoda.html>

⁴⁸ Pozvánka na Dny umění nevidomých na Moravě 2013 – Ostrava. *Sons.cz* [online]. ©2002-2013 [cit. 2013-05-01]. Dostupné z: <http://www.sons.cz/dny-umeni-ostrava-2013.php>

inspirují. Ať už mají důvody jakékoli, jsou některá z těchto děl velice povedená a alespoň špetkou přispívají ke zviditelnění potřeb lidí bez zraku a zrakově postižených.

Sám o sobě bílý papír s šestibodovým písmem působí jako velice čistá, intimní a zajímavá věc. Dá se říct, že je daleko soukromější než jakékoli font na papíře. A právě proto často autory inspiruje jeho povrch. Dokonce jsem viděla keramickou trojrozměrnou tapetu právě z Braillova písma.

Z českých výrobků je inspirace zřejmá u mýdel Heleny Heinz, která odlévá ergonomická mýdla přírodních tvarů. Formy vytváří podle speciálně vybraných kamenů. Myslím, že dotyk lidé vnímají jako velmi soukromou věc. Proto právě autorka použila nápis v Braillově písmu. Chtěla vyjádřit emoce a city, tak aby si každý pomocí hmatových smyslů užil intimnost okamžiku.

Obr. 18. Mýdla Heleny Heinz⁴⁹

---

⁴⁹ HEINZ, Helena. Diplomová práce 2008. *Soapweb* [online]. 2008 [cit. 2013-04-28] Dostupné z: <http://soapweb.dphoto.com/#/album/b7b88m/photo/9395863>

4 ZÁVĚR TEORETICKÉ ČÁSTI

Nalézt informace o všech nejrůznějších technikách tisku a zobrazování ilustrací, o vzniku bodového písma a celkově o nazírání na svět „rukama“ nevidomých mě vedlo k lepšímu pochopení jejich světa ve správném kontextu. Vždy když se pustím do nějakého projektu, je pro mne důležité přemýšlet nad přáními a pocity lidí, pro které je věc určena. To nelze zrealizovat, dokud neznám je a jejich okolí. Vždy mám dobrý pocit z toho, že tuto fázi nepodcením, a velmi mne těší, že jsem zase o kousek informovanější i o oblastech mně zdánlivě profesně zapovězených. Proto vyhodnocování a hledání sebemenších detailů beru jako nezbytný krok designéra, který předchází samotnou práci. S klidem ve své duši mohu tedy říci, že jsem dobře vybavena informacemi pro další kroky.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 STANOVENÍ CÍLŮ A POSTUPŮ PRÁCE

Snad každá práce začíná alespoň podvědomým určením toho, co udělám prioritně a co až v dalších krocích. Je to přirozený postup.

Určení jednotlivých cílů značně usnadňuje práci, protože člověk ví, za čím jde. Dvojnásob to platí, pokud pracujeme s klientem nebo další osobou. Čím více daný úkol probereme do hloubky, tím větší je pravděpodobnost, že se trefíme do vkusu objednavatele nebo konečného spotřebitele.

5.1 Cíl mé práce, cílové skupiny a jejich potřeby

V mé práci se pokusím nalézt kompromis mezi knížkou sériově vyráběnou a knížkou ruční, domácí výroby, která kombinuje více materiálů. Všimla jsem si také, že právě těchto hmatových knížek pro dospělé je v nabídce zoufalý nedostatek. Samozřejmě je to poněkud nadnesený výraz, řekněme tedy, že je jich minimální množství. A přitom existují i nevidomí, kteří přišli o zrak až v dospělosti a také se potřebují naučit vnímat věci jinak, a pohádkové knihy pro děti je již omrzely. Doufám rovněž, že má kniha pro nevidomé bude zajímavá a inspirativní nejen pro ty, kterým je primárně určena, ale také pro ostatní. Chtěla bych, aby knížka neoddělovala světy lidí, kteří vnímají věci okolo nás vizuálně a světy těch, co objekty „nahmatávají“.

Pokud to zrekapitulujeme, cíl mé práce je rozšířit povědomí o životě nevidomých, poukázat na povrchnost našich životů a najít možnost nápravy, rozvíjet fantazii u lidí bez zraku, přispět nevidomým kvalitní knížkou. Koncovými skupinami tedy jsou lidé se zrakovým postižením a ostatní populace.

5.2 Postup práce

Postup této práce je docela složitý proces mnoha různorodých chodů od naprosto banálních až po ty zásadní. K průběhu práce patří předchozí analýza, která vyhodnotí návaznost jednotlivých kroků.

Shledala jsem vhodným naplánovat si také všechny práce v časové ose. Právě rozvržení pracovních postupů bude hrát hlavní roli. Věděla jsem, že vytvořit hmatovou knížku bude práce dlouhodobá a náročná. Pomohlo mi, když jsem si nastavila časové mezníky a naplá-

novala, že určité záležitosti musím mít hotovy do vytyčeného termínu. Musím přiznat, že někdy jsem situaci podhodnotila, neboť práce trvala daleko déle, než jsem předpokládala. Příkládám to své neznalosti některých procesů. Na konci práce jsem se již naučila počítat i s jistými prodlevami.

Přináším tedy výčet věcí, které jsou v procesu výroby hmatové knihy potřeba. Snažila jsem se je zformulovat tak, jak by měly jít po sobě. Není to ale tak, že bych si u tohoto seznamu úkolů postupně odškrtovala jednotlivé body a měla každý úkon hned hotov. Některé dílčí kroky jsem opakovala mnohokrát, než zcela odpovídaly mým představám.

Průzkum ohledně hmatových knih, sběr informací, získávání a hledání nových materiálů, promyšlení formátu a vazby knihy, vymyšlení ilustrace, načrtnutí, převedení do digitální formy, promyšlení výběru materiálu, příprava koncových dat (rozložení jednotlivých částí na materiály), přichystání materiálů, plotrování, poskládání ilustrace vyřezanými částechkami, zkouška „funkčnosti“, výběr povedených ilustrací, které budu publikovat, výběr správného papíru na brail tisk, vymyšlení textů, tvorba layoutu, vazba knižních listů, nafocení konečného produktu, uvedení do provozu (a radost z výsledné práce).

Ve zkratce se dá tento proces rozdělit do sedmi hlavních částí: „*specifikace, rešerše, vymyšlení nápadů, tvorba prototypů, výběr řešení, implementace a poučení.*“⁵⁰

---

⁵⁰ AMBROSE, Gavin a Paul HARRIS. *Grafický design: designové myšlení*. Brno: Computer Press, 2011, s. 12. ISBN 978-80-251-3245-6.

6 REALIZACE NÁVRHU

Přišlo mi zbytečně zdlouhavé popisovat každý úkon postupu práce, a proto jsem se rozhodla, že vyberu pro mne podstatné části z tvorby knihy, u kterých blíže rozeberu, jak vznikaly, jaké myšlenkové pochody mě k tomu vedly a celkově v jakém duchu kniha vznikala.

6.1 Inspirační zdroje

Co je inspirace? Každý vnímá inspiraci jinak, někdo je citlivější na vizuální podněty, někdo spíše vyhledává emoce, dotyky, u někoho inspiraci může spouštět třeba i čich. U mě převládají vizuální vjemy, svými ilustracemi v podstatě volně převyprávím, jaký je můj názor na dnešní vizuální svět těm, kteří ho v tak velké šíři nezahlédnou.

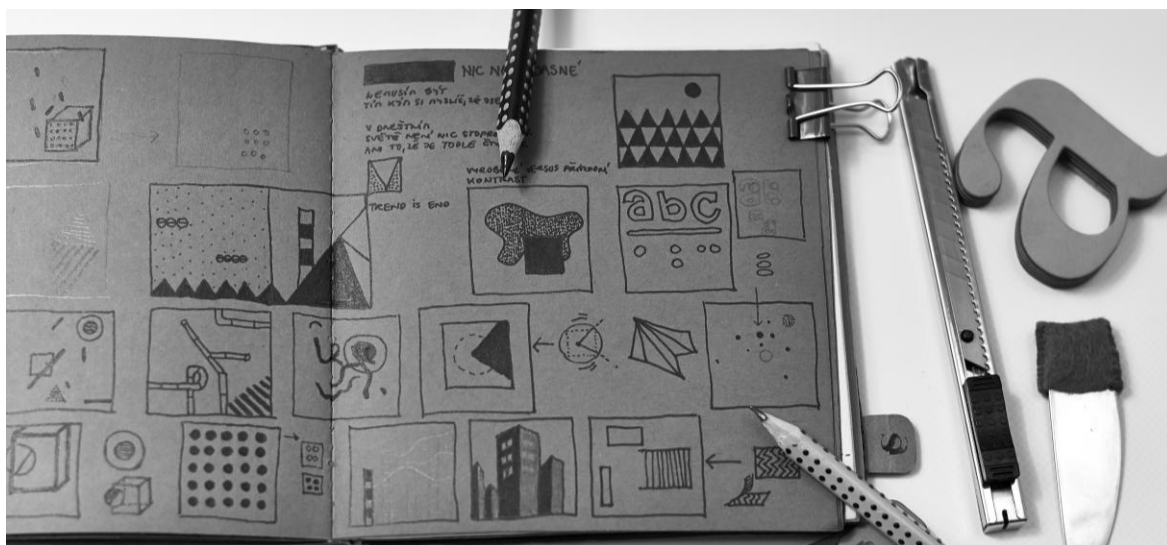
Inspirovala jsem se různě ve svém okolí. Aniž by se to nějak odrazilo v mé práci, energií mě nabíjela například někdy až továrenská architektura Zlína, různé komíny, zákoutí a podobně. Celkově mohu říci, že architektura na mě vždy dýchá velice inspirativně. Pokud bych měla jmenovat nějaké architekty, ze kterých jsem svým způsobem vycházela, můžu uvést například Zahu Hadid. Inspirací mi byli i umělci jako je Calder, Díaz, Niklová.

Velkým podnětem k tvorbě byla samotná problematika světa nevidomých, často jsem hloubala nad kontrasty a přemýšlela, jak některé záležitosti vnímáme my a jak je vnímají nevidomé osoby. Přemýšlela jsem, proč se vidící lidé mnohdy tolik bojí tmy. Bojí se, co ve tmě číhá, nebo jen nemohou vydržet ve tmě sami se sebou? A přitom být srovnaný se svým já je tak základní věc. Jiné věci se v našich světech zas až tak neliší. Některé cesty osudu neovlivníme, mnohé překážky nám již byly předem do cesty postaveny, záleží jen na tom, jak se s nimi vyrovnáme. Život je jako velký stroj, je na nás samotných, které tlačítko zmáčkeme.

Pár ilustrací vznikalo tím nejspontánnějším způsobem, kdy jsem si hrála s kousky ořezaného materiálu. Nakonec jsem zjistila, že zbytky po vyříznutých tvarech opravdu nevypadají špatně, trošku jsem si je poupravila a ilustrace byla na světě. A má to jednu velkou výhodu, neprodukuje tolik zbytků.

6.2 Zpracování ilustrace

První fází je nákres toho, co vymyslím. Vymýšlení ilustrací byla pro mne velká zábava, bylo to objevování nových struktur. Inspirace přicházela někdy volněji, jindy jsem měla pocit, že si nápady nestíhám ani zaznamenávat. Zpočátku jsem se toho dosti bála, ale s přibývajícím časem se obava měnila na radost, výzvu a možná až na životní náplň. Zajímaly mne hlavně jednoduché tvary a kompozice, které jsou jimi vytvářeny.

Obr. 19. Náčrtky ilustrací⁵¹

Abstraktní ilustrace zapadá do kontextu pocitů nevidomého, který nezná nic jiného než slepotu a nikdy neměl možnost nahlédnout, jak vypadá barva, jaké to je, když člověk stojí na kopci a dívá se do krajiny. Určitě uvažuje nad těmito věcmi hodně abstraktně.

Zvolila jsem mnohdy základní tvary. Mohu to připodobnit k životu, světu a jeho složení. Dá se říci, že vše je poskládáno vždy z jednoduchých tvarů a až ve struktuře, kterou tvoří, se stává bohatou a mnohdy těžkou na pochopení či přečtení.

Dnes si nemůže být člověk jistý ani pevnou půdou pod nohama. Některé věci jsou nám prezentovány jinak, než se odehrávají ve skutečnosti, přestože každý má právo na svou pravdu a svůj pohled na svět.

---

⁵¹ SURÁ, Alžběta. [fotografie] 2013. Obrázek z archivu autorky

Svémi ilustracemi tedy dávám možnost utvořit si vlastní názor na věc, nikomu nic nevnucuji. Knížka má podněcovat rozvíjení fantazie. Velice mne baví pozorovat myšlenkové pochody, když si lidé prohlížejí ilustrace v mé hmatové knížce. Je až neuvěřitelné, jak se dá jeden obrázek vyložit stokrát jinak. Pokud bych to měla vše sepsat, byl by to snad i námět na novou publikaci. Častými motivy, kterými jsem se zabývala, byly cesta, čas, prolínání a skládání se do sebe.

Knihy neobsahuje velké množství obrázků, což je dáno tím, že proces výroby je docela náročný. Zdánlivě vypadají všechny ilustrace velice jednoduše, ale opak je pravdou. Právě výroba ilustrací mi na knize zabrala nejdelší časový úsek, je to práce na pár měsíců. Návrhy obrázků jsem musela také často měnit. Mnohokrát se mi stalo, že po zkoušce převedení obrazu do materiálu na papír ilustrace nefungovaly, jak měly. Vytvořila jsem tedy kvanta návrhů a jen ty nejlepší se ujaly. Ve výběru jsem zvažovala samozřejmě hmatové hledisko a také určitou interaktivitu obrázku. Přišlo mi na místě dělat ilustrace, se kterými se dá hrát a trošku je vlastním přičiněním přizpůsobovat, vystihuje to naši rychle se měnící dobu.

Celou knihu jsem tvořila na řezacím plotru, který je mi k dispozici v prostorách Ústavu vizuální tvorby. Plotr mi umožnil vytvořit některé členité ilustrace, jejichž výrobu při ručním zpracování si snad ani neumím představit. Samozřejmě by to šlo, ovšem bez jakési upravenosti. Vždy po vyřezání všech tvarů byl pro mne napínavý okamžik, jestli po poskládání bude ilustrace taková, jakou jsem si ji navrhla a představovala si. Občas se mi stalo, že několik ilustrací nevyšlo. Zklamání bylo pochopitelně obrovské. Postupem času jsem si však vytvořila jistý systém, který mi umožnil pracovat efektivněji a bez zbytečných časových a materiálových ztrát. Zjistila jsem například, že nedokážu sestavit více jak tři obrázky na plotrování za týden (s tím že obrázek mám již vymyšlený a načrtnutý). Větší počet byl značně neefektivní, sestavování více věcí v krátkém časovém úseku vždy skončilo neúspěchem, nedotaženým propracováním detailů a celkovou nespokojeností s odvedenou prací.

6.3 Použitý materiál

V mých autorských ilustracích hraje velkou roli právě materiál. V celé knize kombinuji okolo 18 různých materiálů, především černé barvy. Materiál jsem sháněla hlavně podle povrchů a vlastností, které se projeví především při hmatovém zkoumání materiálu. Použí-

vám materiály, které jsou na omak velmi příjemné a měkké, ale také se v knize můžete potkat s drsnými povrchy smirkových papírů s různě hrubým zrnem.

Nejraději používám „teplé“ materiály, to znamená různé pěnovky nebo plsti či semiš. Právě mechová pěnová pryž je z používaných hmot nejvyšší, proto mi přijde úžasná na nejrůznější reliéfní obrysy. V mé plejádě materiálů nechybějí papíry s různými povrchy, jako jsou drážky, puntíky, organický povrch atd. U některých listů jsem si plochy vytvářela sama pomocí vypichování šídlem. Při této technice jsem vymyslela takové malé „zlepšení“, jak docílit úhlednosti, postačí k tomu čtverečkovaný papír jako šablona.

Mnohdy nebylo jednoduché některé materiály sehnat. Chvilu trvalo, než jsem dala dohromady takovou sbírku, která by mi umožnila vytvořit zamýšlený projekt. Ač se to nezdá, tak v nabídce černých archů papíru s odlišným hmatovým zevnějškem je omezený výběr. Neštětněkrát se mi stalo, že papíry měly na první pohled odlišný povrch, ale pohmatem se nedal poznat žádný rozdíl.

6.4 Textová část knihy

Proces, kterým jsem postupovala, jsem převrátila do méně obvyklého sledu. Nejprve jsem vytvářela ilustrace a teprve poté, na závěr jsem tvořila obsahovou, textovou část. Mohlo by se to zdát jako nerozumný nápad, ovšem musíme přihlédnout k okolnostem. Ke každé ilustraci jsem vždy měla vytvořený nějaký příběh, smysl její existence a chystala jsem se tyto příběhy sepsat a přidat je k obrázkům. Žádný sebelepší text ale nemůže přesně vystihnout abstraktní ilustraci. Buď je takový text příliš rozsáhlý, nebo naopak strohý a popisný. Nakonec jsem s pomocí svého vedoucího bakalářské práce našla řešení. Rozhodla jsem se použít krátké japonské básně haiku. Stylem se naprosto doplňují s ilustracemi a dotváří emotivnější prožitek knížky. Právě z některých básní haiku mám pocit čehosi nahodilého, nedokončeného, abstraktního. Jsou to spíše náladové básničky, krátké, s malým počtem slabik. Pro tisk rozsáhlého Braillova písma jsou tedy naprosto ideální, hlavně co se délky týče.

Už na začátku projektu jsem se rozhodla, že pro obsahovou pasáž použiji speciální papír červené neonové barvy. Bohužel tento papír nelze sehnat v takových gramážích, jaké jsou na tisk šestibodového písma zapotřebí. Tento materiál je dostupný pouze ve vysoké tloušťce, kde je problém s protrhnutím ražby, nebo v tak malých gramážích, při kterých se body

velice rychle zničí. Tuto část jsem tedy velice podcenila a shánění papíru nakonec pozdrželo celý proces tvorby popisků a ohrozilo tak práci jako celek.

Dalším technickým parametrem, který mi znemožnil vytvořit list stejné velikosti jako je strana s ilustrací, bylo sehnání tiskárny, která by tiskla na šířku A3 na klasický papír (ne speciální braillovský). No a pak hlavně sehnání tiskárenské firmy, která je ochotná tisknout v malém nákladu. Nakonec vyšla varianta, kdy jsou texty tištěny na šířku A4 a následně přehnuty na formát A5.

6.5 Výběr vhodné vazby

Jak popisuji v teoretické části této práce, autorská kniha si může dovolit i kreativnější formu vázání. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla vyzkoušet si vazbu na vlastní pěst. Vytvořila jsem si deset odlišných vazeb, na kterých jsem si nacvičila různorodé techniky a mohla jsem hlouběji poznat jejich klady a zápory. Od své vazby jsem očekávala jisté funkce (poslání). Základní věcí, pokud se vcítíme do nevidomého čtenáře, je to, aby se knížka sama neotvírala a především nezavírala. Pokud otevřu knihu na určité stránce, měla by zůstat ve stejné poloze. Dalším kladným prvkem vazby by měl být příjemný haptický pocit z hřbetu knihy. A v neposlední řadě upravenost a vzhled. Po vyřazení vazeb, které nevyhovovaly mým zadaným potřebám, mi zbylo okolo pěti modelů. Osvědčila se Kanadská vazba, která kombinuje klasickou kroužkovou vazbu v pevných deskách a dalšími kandidáty také byly různé varianty Koptské vazby a knižní blok připevněný k plstěným vložkám s pevným kartonem.

Podle výběru vazby jsem vymýšlela, jak poskládám stránky papíru pro ilustrace. Některé ilustrace vyžadují více vrstev papíru na zakrytí částí, které nemají být vidět. Toto schéma jsem v průběhu práce měnila. Ze začátku jsem některé „silnější“ strany balila do „krabičkového“ systému. Systém se však neosvědčil kvůli znemožnění závěrečného ořezu listů. Proto jsem nakonec přešla k obvyklejší formě, kdy materiál nalepený na základním papíře je z boku listu vidět. Je pravda, že u této formy hrozí větší riziko odlepení. Ostatní archy, které nepotřebovaly „zdvojení“, jsou skládány klasicky na dvoustrany s ohybem uprostřed. Dalším problémem je pak vložení textových částí. Tady mne omezuje více technických parametrů a taky velké starosti ohledně výběru papíru a tiskárny.

7 ZHODNOCENÍ PROJEKTU A JEHO PRAKTICKÉHO POUŽITÍ

Je pro mne obtížné hmatově hodnotit můj výtvar. Obrázky nemohu pořádně posoudit, protože si již detailně pamatuji jejich vizualitu, a ta se mi při hmatovém čtení automaticky vybavuje. Nejlépe se mi zkoušení pohmatem osvědčilo v noci, kdy mne neruší žádné světelné paprsky a člověk se více soustředí na hmatový prožitek a nemůže tak podvádět a doplňovat si hmatový vjem vizuálním.

Přišlo mi zásadní, aby knihu vyzkoušel i někdo, kdo prošel hmatovým výcvikem a má praxi ve čtení hmatových knih. Z tohoto důvodu jsem navštívila zlínské Tyflocentrum, kde mi ochotně pomohli s ohodnocením ilustrací. Z jejich reakcí mám vesměs pozitivní dojem. Největší úspěch sklízí různorodost materiálů. Myslím si tedy, že mohu být s konečným dílem spokojena.

Posuzovat a kritizovat práci mi přísluší spíše z hlediska designérského. Má snaha o ucelenost práce nebyla marná a tento aspekt je podle mého pohledu splněn. Radost mám také z určitého systému, který v knize panuje. Jasně dávám najevo, která stránka je textová a která ilustrovaná. A jsem velice ráda za to, že dílo může být poutavé a přitažlivé pro všechny, jak pro nevidomé, tak pro ty, kteří využívají zrak. Otázkou zůstává, jestli pomůže i účelu zviditelnění nevidomých. To ale rozhodne až čas.

ZÁVĚR

Na závěr tohoto projektu mohu s klidem v duši říct, že se práce ubírala směrem, který jsem si na začátku vymezila. I díky pilně nasbíraným informacím se stalo dílo skutečně oddechovým „čtením“, které podporuje lidskou fantazii. Pro nevidomé působí jako pohlázení na duši. Nás vidomé nutí přemýšlet o sobě a o našem chování jak k nevidomým, tak k nám samotným.

Velice mne těší, že kniha bude jiným lidem předávat radost, kterou jsem do ní vkládala. Už když jsem se rozhodovala pro téma bakalářské práce, nechtěla jsem, aby se lidově řečeno jednalo o „šuplíkový“ výtvar. Proto doufám, že se mi podaří knihu dostat k větší skupině nevidomých lidí. Budu velmi ráda, když první výtisk knihy najde své místo ve zlínském centru pro nevidomé.

Právě Tyflocentru Zlín patří můj obrovský dík.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

AMBROSE, Gavin a Paul HARRIS. *Grafický design: designové myšlení*. Brno: Computer Press, 2011, s. 12. ISBN 978-80-251-3245-6.

AMBROSE, Gavin a Paul HARRIS. *Grafický design: formát*. Brno: Computer Press, 2011, s. 23. ISBN 978-80-251-2966-1.

BHASKARAN, Lakshmi. *Design publikací: vizuální komunikace tištěných médií*. Praha: Slovart, 2007, s. 8. ISBN 978-80-7209-993-1.

FINKOVÁ, Dita. *Rozvoj hapticko-taktilního vnímání osob se zrakovým postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011, s. 8-65. ISBN 978-80-244-2742-3.

JESENSKÝ, Ján. *Hmatové vnímání informací s pomocí tyflografiky*. Praha: SPN, 1988, s. 34-43.

KEBLOVÁ, Alena. *Hmat u zrakově postižených*. Praha: Septima, 1999, s. 15-16. ISBN 80-7216-085-0.

KRÁL, Jindřich. *Moderní knihařství: souborné zpracování poznatků oboru*. Brno: Knihař, 1999, s. 199. ISBN 80-901924-8-3.

KRÁL, Jindřich a Pavel KÁŇA. *Umění vázat knihy*. Praha: Knihař, 2011, s. 179. ISBN 978-80-86292-45-8.

PECINA, Martin. *Knihy a typografie*. Vyd. 2. Brno: Host, 2012, s. 83. ISBN 978-80-7294-813-0.

SMÝKAL, Josef. *Pohled do dějin slepeckého písma*. B.v. Praha: Česká unie nevidomých a slabozrakých, 1994

TWEMLOW, Alice. *K čemu je grafický design?*. Praha: Slovart, 2008, s. 22-34. ISBN 978-80-7391-027-3.

Internetové zdroje:

Best Thing About Being Blind. In: *Youtube* [online]. 2012-03-07 [cit. 2013-04-25]. Dostupné z: http://www.youtube.com/watch?feature=player_embedded&v=DBpdcDQG6Tc#!

Čečova metoda. *Artevide.cz* [online]. ©2013 [cit. 2013-05-03]. Dostupné z: <http://www.artevide.cz/cecova-metoda.html>

HRABICA, Pavel. Kateřina Kubánková: Jakou barvu má vítr. *Můžes* [online]. 2012, [cit. 2013-04-24]. Dostupné z: <http://www.muzes.cz/aktuality/vytvarnici/katerina-kubankova-jakou-barvu-ma-vitr/>

Neviditelna.cz: Neviditelná výstava [online]. [©2013] [cit. 2013-04-25]. Dostupné z: <http://neviditelna.cz/>

Pozvánka na Dny umění nevidomých na Moravě 2013 – Ostrava. *Sons.cz* [online]. ©2002-2013 [cit. 2013-05-01]. Dostupné z: <http://www.sons.cz/dny-umeni-ostrava-2013.php>

ŠVECOVÁ, Jana. Nositelka „Nobelovy ceny“ vystavuje v Liberci. *Deník.cz* [online]. 2012-09-22 9:12 [cit. 2013-04-24]. Dostupné z: http://jablonecky.denik.cz/kultura_region/nositelka-nobelovy-ceny-vystavuje-v-liberci-20120922-dhth.html

VANĚČEK, Michal. Braillovo písmo na obaly termografíí!. *Neviditelný pes: Lidovky* [online]. 2006, [cit. 2013-04-23]. Dostupné z: http://neviditelnypes.lidovky.cz/veda-braillovo-pismo-na-obaly-termografii-fgt-/p_veda.asp?c=A060606_132954_p_veda_wag

ŽIŽKOVÁ, Jana. Hlavní téma – balení ve farmacii a kosmetice: Braille - nové možnosti aplikace. *Svět balení* [online]. 2011, č.1 [cit. 2013-04-24]. Dostupné z: <http://www.svetbaleni.cz/hlavni-tema/sb-1-2011-hlavn-tma-balen-ve-farmacii-a-kosmetice-braille--nove-moznosti-aplikace.htm>

SEZNAM OBRÁZKŮ

<i>Obr. 1. Písmo Barbiera de la Serry</i>	15
<i>Obr. 2. Braillovo písmo</i>	15
<i>Obr. 3. Zatoulané tečky</i>	26
<i>Obr. 4. Kniha Kam se poděl Fouňa?</i>	26
<i>Obr. 5. Rozmanitosti</i>	27
<i>Obr. 6. Ilustrace od Lisy J Murphy</i>	27
<i>Obr. 7. Kniha od Sybille Frei</i>	28
<i>Obr. 8. Kniha Versi tra versi</i>	28
<i>Obr. 9. Učební pomůcka</i>	29
<i>Obr. 10. Dílo Květy Pacovské</i>	31
<i>Obr. 11. Ilustrace z knihy Je večer, vypusťte čerta!</i>	31
<i>Obr. 12. Krajina papíru</i>	32
<i>Obr. 13. Kanadská vazba</i>	34
<i>Obr. 14. Zdobná varianta japonské vazby</i>	34
<i>Obr. 15. Francouzská vazba</i>	35
<i>Obr. 16. Tři druhy koptské vazby</i>	35
<i>Obr. 17. Experimenty s deskami</i>	36
<i>Obr. 18. Mýdla Heleny Heinz</i>	39
<i>Obr. 19. Náčrtky ilustrací</i>	45

SEZNAM PŘÍLOH

PI CD